

A kijelentés forrásai.

(Egyházi beszéd. *)

Alapige: „A titkok a mi Urunknál Istenünknél vannak: a kinyilatkoztatott dolgok a miéink és a mi fiainké mindörökké“.

5 Mózes XXIX. 29.

„Gondolkozom, tehát vagyok“ — szól a böles komoly méltósággal, miközben keble olyan, mint a sima tó, a melynek tiszta tükrében meghittén ölelkezik az ég s a föld. Fent és alant, közel s távolban csönd és nyugalom. „Lenni vagy nem lenni“ — töpreng a világfájdalmas királyfi, miközben keble olyan, mint a háborgó tenger, a melynek csapkodó hullámai merészen ostromolják a földet és eget. Fent és alant, közel s távolban vész és pusztulás. „Bánom, hogy teremtettem az embert“ — hangzik az isteni szózat, miközben a zenith diessugárzó homloka elborul. Bántja a nagy Alkotót a böles merev nyugalma épügy, mint a töprengő kinos vergődése. Az Isten csak összhangzatos lelkekben gyönyörködhetik. Avagy mit szólánánk minagunk egy zenedarabhoz, a mely mind csupa szünetekből, vagy csupa futamokból állana? — Hadd tartsa be kimért pontossággal a böles az ő szünetjeit, hadd ugorja át tetszés szerint a töprengő az ő futamjait: — mi, kedves Atyámfi, igyekezzünk a lét örök kérdéseinek egyes hangjai között megtalálni a boldogító összhangot. Ugy is a titkok a mi Urunknál Istenünknél vannak, a kinyilatkoztatott dolgok pedig a miéink és a mi fiainké mindörökké.

Ezek a titkok nincsenek és talán nem is voltak soha a halandó előtt örök tilalom pecsétjével lezárva. S ha szintén úgy lett volna is, az ember koronkint fedezett fel egy-egy sugárt, a melynek segítségével sikerült neki a titoknak egy részét megtudnia a nélkül, hogy a pecsétet erőszakos kézzel tépte volna fel. Ezek a sugarak, a melyek az égből az emberi kebelbe s viszont az emberi kebelből az égbe lövell-

* Elmondott a jul. 2-iki Főtanács alkalmával.

nek, nemzedékről-nemzedékre, növelik a kinyilatkoztatott dolgok számát, a melyek a miénk és a mi fiainké mindörökké.

Ezek a fénysugarak voltak régen, ezek ma is, és ezek lesznek mindenha a *kijelentés forrásai*.

Névszerint: I. a *vallás*, II. a *tudomány* és III. a *művészet*.

Mig azért ezekről, veletek együtt, röviden elmélkedem, kísérjen becses figyelmetek!

I.

A vallás, mint a kijelentés első forrása.

Ha szívünkre teszszük kezünket és annak dobogását érezve, annak sugallatára hallgatva, óhajtjuk megérteni a világot és az emberiséget s azt a magasztos célt, a melyre mindkettő törekszik, az érzelem és kedély birodalmában vagyunk. Ennek magaslatain és mélységein egyaránt találkozunk a teremttővel, a ki előttünk egységes és oszthatlan fenségben jelenik meg, éppen mint maga a világmindenség. Régen kőd, vagy lángoszlop alakjában vezette övéit az élet kopár sivatagjain keresztül az ígélet földe felé, a mint az ősi vallásos kedély jónak látta kiszínezni. De mi történik akkor, ha mint vert hadsereg szétoszlik a kőd, és önmagát emésztve, elhamvad a láng? A jelt kívánó nemzetség kérését az Ég visszautasítja s titkon is javát munkálva, önmagára utalja, hogy ki-ki saját erőit értékesítve, tévedésein okulva, kísértéseit legyőzve, hosszas bolyongás után találja meg önönmagát, élte célját s az ő Istenét.

A vallásos kedély évezredes tapasztalataiban, minden század és minden nemzedék egy-egy titoknak fátylát lebbentette föl és a kinyilatkoztatott dolgot, mint szent hagyományt, az utókornak őrizetére bízta. Így lett, az idők és események kedvező fordulata következtében, a házi és nemzeti istenek czivakodó csoportja helyett, a végetlen szellem a világ urává; így lett a boszuálló Jehovából a mi mennyei édes Atyánk, a ki kihozott minket a szolgaságnak házából és fiaivá fogadott. Így lépett a törvény betűi helyébe az elevenítő lélek. Így lett az üres szertartások és füstölgő áldozatok divatja után az alázatos szív és a töredelmes lélek: az Ur előtt kedves áldozat. Így váltotta fel a régit az új, Mózeszt a Krisztus, Buddhát Mohamed. S így lett a vallás a kijelentésnek első forrása.

Már a felhozott mozzanatok is a mellett tanuskodnak, hogy a vallás sem képez kivételt az általános és fokozatos fejlődés törvénye alól. Elképzelhető tehát, hogy mennyivel üdvösebb volna az egész emberi-

ségre, ha vallásos életműködésében nem bénítaná meg az elavult dogmák durva fegyverzete, és ha az a fényforrás, a mely a vallásos kedélyből sugárzik ki, nem szoríttatnék a rideg felekezetiesség szűk börtönfalai közé. Ez a felfogás, természetesen, még ritka helyen tartozik a kinyilatkoztatott dolgok diszes csoportjába, hogy aztán a miénk és a mi fiainké legyen mindörökké. Oh, még sok, igen sok helyen uralkodik az ösztönszerű, vagy a mi még ennél is rosszabb – a mesterségesen táplált babonás félelem, a mely a titokzatos félhomály között nagyobb biztonságban érzi magát, mint Istennek szabad ege alatt. Pedig kihez közeledhetnék az ember, ha mindjárt annyira erényes, ha mindjárt annyira bűnös is, nyiltabb és leplezetlenebb őszinteséggel, mint az ő Teremtőjéhez! mikor úgy is tudja, hogy a titkok ő nála vannak és ő azokat a szerint, a mint magunkat arra érdemesíteni kívántuk, böles belátással rendelkezésünkre bocsátja.

Válóban, végzetessé válhatik korunk irányára és magatartására is, ha az embert az ő Istenével szemben továbbra is tartózkodónak neveljük s fülébe mennydörögjük, hogy így meg úgy megver az Isten, ha ezt s meg ezt nem teszed. Az Isten, a ki szeretet, az ilyen emberi találmányokra nem sokat ad s az ember is könnyen tulteszi magát rajta. Ne a büntetéstől való félelem, a Mindenható botja és vesszője előtti gyáva meghunyászkodás, tegye az embert vallásossá és erényessé; hanem a tisztelet, a vonzalom, a melyet ébreszt mibennünk a mennyei Atya jóvolta, sorsunk iránt való érdeklődése és szeretete. S vajjon ez a határtalan tisztelet és vonzalom az Isten iránt, csupán egyes kiváltságosok tulajdona lehet-e? Hasonló szellemben vezetve, az emberiség zöme is helyes tudatára ébredne kötelességeinek Isten, embertársai és önmaga iránt s nem kellene oly sokáig tapogatódnia a setétben, oly sokáig bolyongania a pusztában, nem kívánkoznék a szabadság földéről, hol jogai és kötelességei vannak, vissza a szolgaság házába, hol kötelességei vannak ugyan, de elkoboztatnak legszentebb jogai.

Ebből a szellemből táplálkozva, a vallás továbbra is első forrása lehet a kijelentésnek. A világ eredetére, a teremtő céljaira, multunk emlékeire, jelen küzdelmeinkre és a jövő kilátásokra, a maguk összességében, kedvező fényt deríthet. A porból sziklahősöket teremt, igaz vallásosságnak buzgó bajnokit, kik egy munkás életnek összes kincseit hozzák a felvilágosodás és nevelésügy oltárára. A vallás, mely nem zárkózik jól-rosszul erődített sánczai mögé, hanem egy világot ölel át a testvériesség áldó karjaival; nem választ ki egyeseket örök üdvösségre, másokat meg örök kárhozatra, hanem azt akarja, hogy mindenek az

igazság ismeretére jussanak: az ilyen vallás sohasem lesz féltékeny a titkokra, melyeket már kinyilatkoztatott; sőt örül, ha versenyez vele.

II.

A tudomány, mint a kijelentés második forrása.

Ha agyunkra teszszük kezünket s annak különböző góczpontjait működésbe hozva, a már felhalmozott tapasztalatokat emlékünke idézve, akarjuk magunk vagy mások előtt kimagyarázni a világot és az emberiséget s azt a célirányos véget, a melyre mindkettő törekszik, — az értelem és ismeret birodalmában vagyunk. Ennek is vannak magaslatai és mélységei. Itt is találkozunk a Teremtővel. Csakhogy a míg a kedély és érzelem ihletett föllobbanása egy szempillantásban bejárt magasságot és mélységet, addig az értelem és ismeret, hivatásához mértén, csupán fokozatosan emelkedik és fokozatosan száll. A kedély és érzelem birodalmában úgy éreztük, mintha szárnyunk nőtt volna, itt már megelégszünk azzal is, ha rendre és a gondolkozás törvényeit betartva, tehetjük azt, a mi eladdig titok volt, kinyilatkoztatott dologgá. Ott mult, jelen és jövő egybeolvadt; itt külön méltatás tárgyát képezi. Ott a mindenség mint önálló egész jelent meg előttünk: itt elemeire bontva az utolsó atomig. Ott a világ és emberiség eredete az ősköltészet kódos, homályos énekébe vesz: itt megszólalnak, mint Memnon szobrok, a kövek és elzengik a teremtés hymnusát; a föld rétegei és azoknak koronként átalakulásai feltárják előttünk évezredeknek mesés titkait. Mihez képest elmondhatjuk, hogy ha a vallás dajkája az emberiségnek, a tudomány annak nevelője, tanítómestere. S ne is vitassuk azután, hogy melyik iránt kell nagyobb kötelezettséget éreznünk: hisz az egyik emléjéből táplál és féltő szeretettel aggódik érettünk, a másik csak azt fejtí ki, a mi bennünk és a világban eleitől fogva létezett. Ismerjük el, hogy mindkettő a maga körében, a maga különleges módszerével és eszközeivel, megbecsülhetetlen hasznos szolgálatot teljesít és hogy ebből kiindulva, a tudomány is épugy mint a vallás, ránk nézve, kijelentésnek forrása.

A titkok itt is a mi Urunknál Istenünknel vannak. S kivált régen csak szórványosan juthattunk egynek-egynek birtokába, hogy aztán mint kinyilatkoztatott dolog a miénk és a mi fiainké legyen mindörökké. Hiszen nem is oly távol esik tőlünk a korszak, a melyben a föld természetes alakját vette föl az ismeret és értelem birodalmában, a gondolkozó fő előtt; hiszen még nem is olyan régen „mozog

a föld;“ hiszen még nem is olyan régen tűntek fel a kutató elme előtt az új világok s nem rég virradtak ránk új napok ezrei. Nem volt mindig oly lázas és rohamos a fejlődés, oly feltartóztathatlan a haladás mint napjainkban, a midőn a meglevő felfedezések és vívmányok birtokában, az emberiség gondolkozó eleme nem válik önelégültté, sőt esetleg botlásait és tévedéseit is csak eszköz gyanánt tekinti eddig még nem is sejtett titkok földéretésére. Volt idő, mikor villanydelejes szárnyak helyett, ólom lábbon járt maga a tudomány is. De az évezredes mulasztást visszapótolta egy hatalmas század, a mely bár mostanában végnapjait éli, minden siralmas jeremiádok mellett is, csak úgy duzzad az erőtől, a bátorságtól és a lelkesedéstől. Bizony, méltó csodálatra ragadja mind az avatottat, mind az avatatlant az a rengeteg sok természeti erő és titok, melyeket megismert és törvénybe foglalt e század s a melyeknek alapján merészen, de nem kihívóan mutatja ki, hogy így és nem másképpen teremthette Isten a világot. S nem is annyira az elméleti felfedezések terén biztosított magának e század hervadhatlan babérokat, mint inkább azoknak gyakorlati alkalmazásában és értékesítésében.

Mindazáltal, egyoldalú felfogásra mutatna, ha azt képzelnők, hogy a tudománynak örömittas diadala maga után vonja a vallás szégyenletes kudarczát. Egyik fény nem lehet ellensége a másik fénynek, hacsak az irigységet vagy a megvetést roszhiszemüleg nem tápláljuk bennök. Századokon keresztül, a vallás igénytelen szolgálói voltak egyszermind legbuzgóbb ápolói a tudományoknak s csöndes magányukban, elvonulva a világ zajától, az ököljog földrengető tusakodásaitól igyekeztek megmenteni az enyészet pusztító lehelletétől azt, a mit mint Istennek kijelentését mind a kedély és érzelem, mind pedig az ismeret és értelem birodalmában, érdemes volt megőrizni. Ma is csak karöltve haladhatnak; ma is csak egymást támogatva, egymásnak — nem szánalomból, de jóindulatból — testvér segítő kezet nyújtva, teljesíthetik szent hivatásukat, mint a kijelentés forrásai. S ha olykor — mint az testvérek között történni szokott — összezőrdülnének is, van még, a mi köztük összgangot teremtsen s ez nem más mint. . . .

III.

A művészet, a kijelentés harmadik forrása.

Ha lelkünk mélyére pillantunk és figyelemmel kísérjük azokat a magasröptű vágyakat és reményeket, melyeket éleszt mibennünk a világnak és emberiségnek és a mindkettőt mozgásba hozó czéloknak

szemlélete: az örök szép és jó birodalmában vagyunk. Itt még közvetlenebbül találkozhatunk a mi teremtőnkkel, a mennyiben vele együtt részt vehetünk az önálló alkotás, teremtés gyönyörében. A titkok titka tárul fel előttünk, a midőn nem is az egészben, nem is a részekben külön-külön, hanem a részek és az egész közötti összhangban fedezzük fel a teremtő bölcsesség örök elveit.

Szép a sziklaszál a maga zordon fenségében, szépek az egyes kőzetek, a melyekből felépült; de a művészelletet csak akkor ragadja meg, ha a részek és az egész között kellemes összhang uralkodik. A festészet és szobrászat, zene- és költészet remekeire is ez lehelli reá az eredetiség és bevégzettség bélyegét. Ez biztosítja a művészet kincseinek világra szóló hírét, halhatatlanságát; minek folytán maga a művészet is a valláshoz és a tudományhoz csatlakozik, mint a kijelentésnek forrása.

Azt mondtuk, hogy a vallás dajkája, a tudomány pedig nevelője, tanítómestere az emberiségnek. Ha ez így van, akkor a művészet az emberiségnek, bizonyára, örök ideálja. Dajkánkat szeretjük, tanítóinkat tiszteljük, ideálunkért rajongunk. S tesszük ezt önkénytelen, számítás és utógondolatok nélkül.

Ehhez képest megtörténik, hogy egy-egy korszakban a vallás, a másik korszakban a tudomány, a harmadikban pedig a művészet fény-sugara áraszt nagyobb világosságot azokra a titkokra, a melyek a mi Urunknál Istenünknel vannak. És ez jól is van így; mert a csoportosított fényugarak hatása kápráztató lehetne a mi gyöngye szeméinkre. Mi pedig, úgy hiszem, első sorban is tisztán akarunk látni mind a vallás, mind a tudomány, mind pedig a művészet világánál.

És itt, természetesen, nem arra az ugynevezett művészetre hivatkozom, a mely a mesterkéltesség kontár termékeiben csak önmagának tetszeleg, hanem arra a valódi művészetre, a mely maradandó alkotásait és az azokban feltárt titkokat kinyilatkoztatott dolgok gyanánt hagyja reánk és a mi fiainkra mindörökké. Egy külföldi híres műtárlatban képzelem magamat, annak egy antique izléssel berendezett kápolnájában, a hol figyelmünket egy tökéletes női alak vonja magára. És ez alakban, gyöngédség és erő, idom és kellem, báj és szellem, összhangzatos arányban egyesülnek. Egy tökéletes női lény, mely élt a teremtő művész ideáljában, él előttünk sokkal inkább, mint akárhány ki kőszivet hordoz kebelében; él és átszellemül az évszázadoknak ködös távolán, nemesítő hatását gyakorolva a nemzedékre, mely reá áhitattal föltekint. A milói Vénus ez, ki lecsonkázott karral ugyan, de az

ihletettség soha meg nem szegett szárnyaival ott lebeg előttünk. Hiszen a nagy lyrikus, az ő közelében órákat, sőt napokat töltve, tanulja meg tisztelni a női eszményt, az örök szépet és jót.

Ez azonban csak egy a sok közül. Mert oh mily népes az örök szép és jó birodalma! Lelki gyönyörrel és salaktalan élvezettel járjuk be annak büszke csarnokit s úgy érezzük, mintha templomban volnánk, a hol minden igaz műemléke oltárrá magasztosul, a mely előtt mind az isteni, mind az emberi szellem iránt le kell rónunk a kegyelet adóját.

Vannak templomai a tudománynak is. Azokban is fenkölt gondolatokkal foglalkozunk; csak félő, hogy a tudomány templomának fölszentelt papjai „isteneknek képzelik magukat“.

Nó, és nekünk is vannak templomaink. Nem ugyan a hajdani Sionnak pazar fényben pompázó büszkesége, nem is az ikertorony külni dóm, sem Szt. Péter vagy Szt. Pál temploma; de, a mig ezekben az egyszerű hajlékokban örömmel fogadjuk és örömmel hirdetjük a vallás, a tudomány és a művészet kijelentéseit s a mit szívünk, elménk és lelkünk megérlelt, az emberiségnek közkincsévé óhajtjuk tenni, addig összhangban vagyunk önmagunkkal, összhangban a mi Istenünkkel; addig a vallás, a tudomány és a művészet hármass fényforrása mellett a mi „keblünk a bennünk lakozó szentléleknek temploma“. Ámen

JÓZAN MÍRLÓS.

Püspöki évi jelentés

Sz. Keresztúron 1899. aug. 27-én tartott zsinati főtanácsnak.

Méltóságos és főtisztelendő Zsinati Főtanács!

Évi jelentésem, mely Isten kegyelméből a 23-ik, ez uttal tulajdonképpen csak 10 hónapra terjed, miután a múlt évben októberben tartott egyh. főtanácsunk óta csak ennyi idő telt el. De azért, ha mindazt felölelném jelentésemben, a mi különben e 10 óról említésre méltó lenne, akkor jóval terjedelmesebb jelentést írhatnék, mint bármely kerek esztendőről. Így sem tudom, hogy vajjon nem fogok-e e hibába esni.

Nem panaszként mondom, mert hogy egyházi ügyeink évről-évre szaporodnak, ez inkább örömünkre szolgálhat. Szomorú dolog lenne, ha ma sem lenne több teendőnk, mint évekkal vagy évtizedekkel ezelőtt. Mert ez azt mutatná, hogy egyházi életünkben nincs fejlődés, nincs haladás. De ez a fejlődés és haladás aztán természetszerűleg megfelelő módosításokat igényel és vonz maga után egyházi szervezetünkben is. Ennek kifolyása volt az a határozat, a melyet múlt évi egyh. főtanácsunk közigazgatási hatóságaink szervezetére nézve hozott s idő közben f. évi július 2-án tartott rendkívüli főtanácsunk a zsinati és egyházi fő- valamint képviselő tanácsra nézve megállított s a jövő 1900-ik év január 1-től kezdve életbe léptetését is kimondotta. Meg fog-e felelni a várakozásnak és a követelményeknek, azt csak a jövő mutatja meg. Annyi bizonyos, hogy ezen szervezeti szabályzat, illetőleg egyházi törvény elkészítése körül felmerült munkából mások mellett, a kik abban tevékeny részt vettek, s a kik közül különösen dr. Gál Kelemen, Lakatos Ferencz és esperes Kelemen Albert a fiat nem mulaszthatom el névszerint is megnevezni, nekem is bőven kijutott a közelebb lefolyt 10 hónap alatt. S az is bizonyos, hogy életbe léptetésével sem fog legalább egyelőre kevesbülni a püspök teendője. De nem is az a cél; hanem az, hogy egyházunk közigazgatása minél szabatosabbá és jobbá tétessék s a megszorodott ügyeket egyházunknak minél nagyobb előmene-